

Rožna dolina v Ljubljani

Rožna dolina v Ljubljani je del Ljubljane, ki je zahodno ob centru mesta, umeščena pa je v trikotnik pod Rožnik, tržaško železnico in rečico Glinščico ali Glinco, ki ima pritok tudi iz Živalskega vrta. Najstarejši del Rožne doline je Rožnik sam in Podrožnik, kjer sta bili še danes delujoči gostilni Rožnik na Cankarjevem vrhu in Podrožnik, po domače Čad. Tam so bili sprva vikendi nemških meščanov in drugih bogatašev, mdr. je imel na mestu današnja vile Podrožnik svoj letni gradič že Grubar. Ena takšnih hišic s stensko slikarijo je Cesta 27. aprila 6, nasproti vhoda v vilo Podrožnik. Že leta 1894 je bilo ob Večni poti (pred ovinkom pred Živalskim vrtom) na zemljišču, kjer je danes Gozdarski inštitut in Zavod za gozdove, postavljeno strelišče Društva ostrostrelcev. Nasproti ob Večni poti nad Habijanovim bajerjem je bil zid, na katerem je bila postavljena 6 m visoka tarča. Od tod tudi ime tega dela Rožnika – Na tarči. Ob tem zidu je bil leta 1929 ustreljen s strani policije komunist Zastavnikovič. Istega leta je postavil pod Rožnikom Franc Herzmansky rastlinjak, ki je tedaj imel hišno številko Glince 73, leta 1896 pa še stanovanjsko hišo, ki je imela naslov: Pod Rožnikom 73. Ta, severni, t. i. nemški del Rožne doline se je dolgo ločil od južnega, slovenskega, in je zajemal nemško drsališče, ki je bilo na drugi strani železnice nasproti Tobačne tovarne (nekako med Rutarjevo in Štrekljevo).

Za »slovenski« del Rožne doline je bilo prelomno potresno leto 1895. V noči na velikonočni ponedeljek (12. 4.) je močan potres s številnimi sunki razmajal staro Ljubljano, vendar človeških žrtev ni bilo veliko. Popotresni sunki so se sprožali do jeseni. Potres je porušil večino najstarejših hiš, kjer so imeli delavski sloji poceni stanovanja, zato je potres prizadel predvsem revne delavce. Takrat sta dr. Krek in dr. Žitnik ustanovila Slovensko delavsko stavbno društvo, ki je poiskalo cenena stavbišča in pričelo graditi svojim članom hišice najprej v Vodmatu, na Koleziji in na meji Codellijevega posestva v Štepanji vasi. Kmalu pa je ceneni stavbišč zmanjkalo. Zato je društvo kupilo velike travnike med železnico in Večno potjo, predvsem za delavce in delavke bližnje Tobačne tovarne in železničarje. Ti travniki so bili zamočvirjeni, brez odtokov in jarkov, deloma nepristopni. Rožna dolina je zgrajena na močvirnatem svetu, polnim podtalnih studencev, tam je bilo tudi več bajerjev, mdr. Kolmanov, Rakovčev, Ambrožev in Habijanov bajer. To je v začetku zelo slabo vplivalo na nadaljnje zidanje, saj je marsikdo raje prodal zemljišče, samo da se je rešil močvirja in blata. Edini dohod v novo naselje je bilo s Tržaške ceste mimo današnje gimnazije, Ceste v Rožno dolino še ni bilo.

Po potresu si je prvi postavil hišo v Rožni dolini (takrat še vas Glince) Matevž Perne leta 1898 pod železniškim nasipom, kjer je bil svet nekoliko dvignjen. Drugod so prvi naseljenci imeli po svojih vrtovih velike skale, na njih pa položene deske, da so lahko prišli v slabem vremenu do svojih hiš. Pri tem moramo omeniti zidarskega mojstra Gregorja Stanovnika, ki je poceni gradil hiše in s tem privabil marsikoga, da si je postavil svoj dom v kasnejši Rožni dolini.

Leta 1903 so naseljenci iz veseličnega odbora, ki je z organiziranjem veselic pridobival denar za ureditev jarkov in poti, ustanovili olepševalni odbor z namenom, da bo skrbel za čiščenje jarkov in posipanje poti. Te prireditve pa so pripeljale do ustanovitve olepševalnega odbora, ki ga je vodil devetčlanski odbor. Zasluga tega odbora je, da je bila Rožna dolina zgrajena na ameriški način, to je ravne ulice in da so naredili načrt, kako naj se zidajo hiše in izpeljejo ulice. Po tem načinu so še danes urejene ulice v Rožni dolini. Ulice, ki gredo vzporedno s progo so od II do XII, ulice, ki so pravokotno na progo, pa od I do XXI. V tem času se je pojavilo tudi ime Rožna dolina. Dohodek veselic so uporabili za posipavanje potov in popravila mostičkov. Vendar je naselje raslo prehitro, število novih priseljencev je bilo ogromno, tako da odbor zaradi nezadostnih denarnih sredstev ni bil več zmožen zadostiti najnujnejšim potrebam Rožne doline.

V letu 1903 je sicer Rožna dolina dobila en mandat v viški občinski upravi, vendar tedanja viška uprava ni imela posluha za potrebe novega naselja. Ker olepševalni odbor ni bil več zmožen urejati razmer v naselju, so sklenili ustanoviti društvo, ki naj bi delovalo na podlagi pravil in bi imel nalogo skrbeti za napredek Rožne doline ter jo zastopati napram tretjim osebam. Pripravljalni odbor je sestavil pravila Olepševalnega društva in jih predložili 5. januarja 1905 visoki deželni vladi. Visoko c. kr. deželno predsedstvo je **16. januarja 1905 privolilo v ustanovitev društva.** S tem se je končalo poslovanje odbora za olepšanje Rožne doline. 19. februarja 1905 je bil ustanovni zbor Olepševalnega društva ob precejšnji udeležbi stanovalcev Rožne doline. Ob tej priliki se je vpisalo v društvo 28

članov, ki so izvolili 11 članski odbor. Društvo je zelo razširilo svojo dejavnost in postalo osrednji nosilec gospodarske, kulturno-športne in družbene dejavnosti, v občinski upravi pa imelo že leta 1906 pet svetnikov. Med 1. svetovno vojno je delovanje društva zamrlo, saj je imelo po tradiciji samo moške člane.

Po 1. svetovni vojni se je rožnodolsko olepševalno društvo ukvarjalo bolj s športno dejavnostjo, se je pa razvilo posebno tekmovanje v urejanju hiš, vrtov in okolja. Za Rožno dolino je bilo drugo prelomno leto 1926. **27. 9. 1926 se je nad Polhograjskimi Dolomiti utrgal oblak, ki je povzročil hudo poplavo**, saj je Glin(šči)ca poplavela hiše vse do Ceste II. Poleg tega, da je poplavela hiše, je bilo uničeno pohištvo, obleka itd., tako da je bila gmotna škoda zelo velika. Najhuje je bilo prizadeto območje Ceste XIX, Ceste na Brdo in vrtnarije Herzmanzky. K sreči je bil župan Viča od leta 1925 Rožnodolčan Jurij Petrovčič, ki je županoval do leta 1935. Župan Petrovčič je imel velike zasluge za občino Vič (1931. je štel Vič 3527 prebivalcev, Rožna dolina pa 3431), posebno pa za Rožno dolino. Leta 1925 je po njegovi zaslugi dobila občina Vič, ki je bila na zahodu tržaške železnice, električno razsvetljava iz mesta. Prej je nekaj let dajala razsvetljava Vojnovičeva elektrarna, ki pa ni mogla nuditi razsvetljava tudi novi naselbini. Župan je poskrbel za vodovod, kanalizacijo (1931) in reguliranje Malega Grabna in Gradaščice z Glin(šči)co delno po načrtih arhitekta Jožeta Plečnika. 1935. postane Vič del »velike Ljubljane«, v njem sta že naselji Vrhovci in Brdo, medtem ko Rožno dolino in Glince (zdajšnji severni Vič okoli Tobačne tovarne) preureditev izloči iz Viča in ju priključi mestu samemu. 1940. se število prebivalcev na Viču in v Rožni dolini izenači na 4000. Za to obdobje je značilno, da je narodnostna meja popolnoma izginila, začela pa se je tudi meščanska pozidava predvsem na severnem delu ob Cesti na Rožnik, Večni poti (Cesti 27. aprila), Cesti v Rožno dolino in mestnih ulicah (mdr. Škrabčeva, Rutarjeva, Levčeva, Bajtova itd.). Največjo porast novo zgrajenih hiš je doživela Rožna dolina v letih 1926 (19 hiš), 1927 (32 hiš), 1928 (29 hiš), 1929 (30 hiš), leta 1930 (21 hiš). Leta 1931 je bilo zgrajenih še 17 hiš, nato pa je na nove gradnje v Rožni dolini vplivala gospodarska kriza, zato je bilo le-teh vedno manj. Pa tudi društveno življenje pričelo v tem času odmirati. Vzrok temu so bili gospodarski in politični razlogi. Rastoča brezposelnost je spuščala senco tudi v krog požrtvovalnih društvenih delavcev. Društveni razvoj so dušila in mrtvila tudi politična trenja. **Rožna dolina je bila 1935. priključena ljubljanski mestni občini.** S tem je prešla skrb za izboljšanje komunalne ureditve kot tudi javnih komunikacij na ljubljanski magistrat, ki pa ni kazal posebnega zanimanja za razvoj mestnih obrobnih predelov, posebno tistih, kjer so prevladovali delavci.

Območje Rožne doline je ostalo še zmeraj močvirnato, tako ni bilo možnosti graditi industrijske ali obrtne obrate. Prav v tem času se je izoblikovala današnja prepoznavnost oz. identiteta Rožne doline: je tipično vilsko naselje z urejenimi vrtovi, ki še ni poznalo avtomobilskega prometa, zato še danes marsikatera hiša nima garaž ali parkirnih mest v okviru vrtnih mej.

Druga svetovna vojna je prekinila temeljno dejavnost olepševalnega društva, ni pa prekinila družbene dejavnosti Rožnodolcev. Rožna dolina je ostala za italijansko okupacijsko žico in se aktivno vključila v delovanje Osvobodilne Fronte. V soboto, 26. aprila 1941, je bila v Vidmarjevi hiši v stanovanju Josipa Vidmarja (mlajšega) ustanovljena Osvobodilna fronta, ki je pomenila oborožen upor Slovencev proti okupatorju. V Rožni dolini je deloval tudi Kričač. Večina Rožnodolcev se je okupatorju uprla, kar so plačali s svojim življenjem v boju, kot talci ali kot žrtve v taboriščih. Prvi žrtvi fašističnega okupatorja sta bila Janez Kikelj in Vida Pregarčeva.

Takoj po končani vojni so društveni člani pomagali pri nujnih obnovitvenih delih, pri odstranjevanju bunkerjev, ruševin, pri urejevanju cest in podobno. In tu so Rožnodolci dokazali nesebično pripravljenost pomagati prizadetim. Znova je v njih oživela pionirska ustvarjalnost iz prvih časov Rožne doline. Tako so, npr. leta 1947, opravili 70.000 prostovoljnih delovnih ur. Premik je bil tudi v društvenem življenju: leta 1946 je imel odbor olepševalnega društva že tudi štiri ženske. V Rožni dolini je individualna gradnja zamrla, sta pa se začela graditi večja socialistična projekta: Pionirska železnica (delovala od 1948–1954) in Študentsko naselje. V letu 1949 je bil z udarniškim delom zgrajen prvi blok študentskega naselja, ki je tega leta tudi sprejel prve prebivalce. Uradno pa je bilo naselje ustanovljeno z odločbo Sveta za prosveto pri vladi LR Slovenije 20. 6. 1952. Ustanovljeno je bilo z namenom, da omogoči nemoten študij študentom, ki nimajo stalnega bivališča v Ljubljani, s tem da jim zagotovi bivanje, prehrano in ostale dejavnosti.

Olepševalno društvo Rožna dolina je zaradi novih razmer (Pionirska železnica, Živalski vrt, ureditev Cankarjevega domovanja na Rožniku ipd.) in vpeljavi mesečnih izletov razširilo svojo dejavnost, zato **se je leta 1953 preimenovalo v Olepševalno turistično društvo Rožna dolina – OTDRD**. Spet se je lotilo ocenjevanja hiš in vrtov. Imelo je svoje glasilo, sprva *Pisma Rožnodolcev*, nato *Rožnodolske novice* (slednje je posojalo tudi krajevni organizaciji SZDL). Rožna dolina je postala del velike ljubljanske občine Vič-Rudnik (Ljubljano je tedaj tvorilo pet občin), ki je bila po velikosti največja občina v Sloveniji (od 63.), po družbenem proizvodu pa zadnja. Rožna dolina je postala krajevna skupnost, ki je zajela tudi desni breg Glince do Jamove ceste in ceste Iga Grudna. Rožnik si deli s Šiško in Centrom (Tivoli). Postala je pač ena od 93. krajevnih skupnosti.

Društvo je bilo vselej prisotno in je sodelovalo pri reševanju vseh perečih problemov v Rožni dolini. Tako se je zavzemalo za ureditev dveh preprostih podhodov na Tržaško cesto. En podhod bi povezoval Cesto III in Jadransko ulico, drugi podhod pa naj bi zagotovil varno pot v šolo našim šolarjem in bi povezoval C. XVII in Gregorinovo ulico. Odprtje podvoza med Cesto III in Jadransko ulico 30. 8. 1972 je bilo plačilo društvu za njegov trud. O drugem podhodu pa ni ne duha ne sluha. Kljub temu, da je Rožna dolina postala nekakšen prestižni del mesta, v katerem je stanovalo nekaj političnih osebnosti, so ostale njene ceste neasfaltirane, avtomobilski promet pa se je iz leta v leto povečeval. S hudo muko je 1968. dobila avtobusno progo (št. 14), saj jo je prvič zahtevala že davnega 1931. leta. Vendar je avtobus tresel hiše, ceste pa so ostale makadamske, poleti prašne, v dežju blatne. Na pobudo OTDRD so v okviru tedanje krajevne skupnosti organizirali referendum za samoprispevek za ureditev cest, pločnikov in javne razsvetljave. **Referendum je bil uspešen**, saj je bila večina krajanov za (1818 – 85,70% prisotnih, oz. 55,78% vseh volilnih upravičencev, proti pa le 303 ali 14,28% prisotnih, oz. 9,30% vseh upravičencev.). Krajevna skupnost Rožna dolina je bila edina krajevna skupnost na območju mestne občine Ljubljane, ki je na tak način uredila komunalno infrastrukturo, hkrati pa je to bil eden poslednjih samoprispevkov v Sloveniji, saj se je zaključil leta 1991. Pred referendumom je bilo opravljenih nekaj uspešnih akcij, mdr. plinifikacija, zaboji za smeti, kabljska televizija ipd.

Kljub temu, da je Rožna dolina postala nekakšen prestižni del mesta, je ostalo to naselje brez »srca«: nima ne šole, ne cerkve, nobenega družbenega središča.

Ko je **Slovenija postala samostojna država leta 1991**, je sicer Rožna dolina postala zanimiva za tuja predstavništva in rezidence, njena infrastruktura pa se ni bistveno spremenila. Olepševalno društvo (leta 1997 se je moralo zaradi zakonskih predpisov preimenoovati v Olepševalno društvo Rožna dolina – ODRD) je ohranilo temeljno skrb za lepo in urejeno okolje (vsakoletno ocenjevanje vrtov in hiš), prizadeva pa si tudi za urejene javne površine (pomladanske čistilne akcije), ki so vsako leto bolj zanemarjene in neurejene. Društvo si je prizadevalo za revitalizacijo še obstoječe mitnice na Cesti v Rožno dolino. MOL je zgradbo sicer obnovilo, ni pa vedelo kaj z objektom. Društvo je zamen predlagalo, da bi postala mitnica informacijska točka ljubljanskega turizma, hkrati pa bi imela zemljevid vseh ljubljanskih mitnic ter fotografije rožnodolskih poplav.

Tako Rožnodolčani kot tudi Olepševalno društvo Rožna dolina si zelo prizadevamo, da bi ohranili urejeno identiteto vilskega naselja našim zanamcem, ampak dogaja se že, da mična hiška z vrtom čez noč izgine, namesto nje pa zraste večstanovanjska hiša z velikimi parkirišči brez vrta. Počasi smo se že navadili, da o tem nič ne odločamo, o tem odloča samo denar, ki ima namen iz pohlepa uničiti mestno veduto, iz tega prostora izžeti trenutno, v tej generaciji, čim več denarja, zanamcem pa pustiti degradirano mestno okolje.

Po letu 1991 se nam je zgodilo, da so ceste v Študentskem naselju, ki je zdaj last Ministrstva za visoko šolstvo itd., zaprli z rampami, potem pa še zgradili zid na Ažbetovi ulici in nam zaprli služnostno pot skozi naselje v drugi konec Rožne doline. Študentsko naselje je zdaj zaprto območje, geto, moderneje »kampus«. Stik s študenti nikoli ni bil preveč blesteč, zdaj je nevzdržen, odnose rešuje le kooperativna uprava.

Ta getoizacija je postala glavna urbanistična usmeritev: zaprto območje načrtujejo na območju pri Glin(šči)ci ob Cesti XVII in Cesti VI z blokovskim naseljem, celotno Rožno dolino pa mislijo popolnoma izolirati z gradnjo drugega mestnega prometnega prstana, ki naj bi potekal iz Šiške (pri nekdanji skakalnici), skozi Rožnik na Cesto XVII ter na Tržaško.

Rožna dolina je bila grajena v neavtomobilskem času. Danes se duši v mirujočem prometu svojih lastnih avtomobilov, avtomobilov prebivalcev in obiskovalcev Študentskega naselja, uradnikov vladnih služb in redarjev, ki so velikokrat skregani s prometnimi znaki in zdravo pametjo. Prometno je Rožna dolina mrtev žep, stisnjen pod Rožnik k železnici (samo trije prehodi), sicer je ta žep odprt proti zahodu, a kaj pomaga, če ima tja le dva izhoda: Cesto na Brdo in Večno pot, obe pa se stečeta v podvoz na Erjavčevi. ČS Rožnik je zato sklenila, da predlaga mestni občini nov most čez Glin(šči)co, tj. med Cesto VI in Bizjakovo (z iztekom na Jamovo), kar je bilo v mestnem svetu sprejeto.

Zaradi zagat z mirujočim prometom je županstvo po letu 2012 spremenilo prometni režim v RD brez soglasja ČS Rožnik. Pri tem je vpeljalo enosmerne ulice in plačljiva parkirišča. Prebivalci, ki nimajo možnosti parkiranja na svoji zemlji, kupujejo celoletne dovolilnice, ki so omejene z območjem, vendar ti parkirišče pred hišo ni zagotovljeno. Namesto, da bi mesto reševalo problem parkiranja študentov z republiko, je ta problem naložilo na breme prebivalcev. Posamezni Rožnodolčani zdaj drugič plačujejo isti asfalt. Šele konec leta 2013 je županstvo prisluhnilo zahtevam meščanov.

Zavedamo se, da je bila Rožna dolina grajena v Fabianijevem in Plečnikovem času. To je bil čas, ki je dal na lepoto, začel pa je misliti tudi na dobrobit ljudi, tako tistih, ki so takrat tlačili zemljo, kot na nas, ki smo prišli za njimi. Rožnodolci so si uredili elektriko, vodo, kanalizacijo, ceste, ceste celo asfaltirali s samoprispevkom, skratka nikomur niso bili v nadlego, znali so poskrbeti za skupno dobro. Za skupno dobro pa Rožnodolci razumemo:

- še en podvoz za ves promet pod železnico in navezava na Tržaško cesto;
- izgradnja mostu čez Glinščico med Cesto VI in Bizjakovo ulico;
- ne pešpot, ampak avtomobilska povezava med Tehnološkim parkom in sedanjo biotehniško fakulteto oz. bodočimi novozgrajenimi fakultetami.
- ureditev javnega prevoza okoli Rožnika, ne le do Živalskega vrta.